

ANADOLU SELÇUKLULARI ÇAĞINDA BİR UÇUŞ DENEMESİ

Saadettin Yağmur GÖMEÇ*
Müslime Melis ÇELİKTAŞ**

ÖZET

İnsanlar için uçmak bir tutkudur. Medeniyet tarihinde birçok kişi bu yolda ölümü göze almıştır. Kimi bu girişiminde başarılı, kimi başarısız oldu. Türk milletinin arasından da birçok defalar uçma teşebbüsünde bulunanlar olduğu görülüyor. Zamanın şartları içerisinde bunlar değerlendirildiğinde hiç şüphesiz bilime ve medeniyete katkıda bulunan uğraşlardır. Bu gözü pek insanların denemeleri sonucunda günümüz insanının uzayın derinliklerinde seyahat ettiklerini unutmamak gerekir.

Anahtar Kelimeler: Anadolu Selçuklu, Uçmak, Türk Kültürü

---

* Prof.Dr. ,A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Öğretim Üyesi

**Ar.Gör., Karadeniz Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi

THE EXPERIMENT OF A FLIGHT IN THE ANATOLIAN SELJUKS PERIOD

ABSTRACT

The flight is a passion for people. Many people were willing to die in this way in the history of the civilization. Some of them are successful, others are failed in this attempt. From the Turkish nation, it is appeared who attempts to fly many times. Evaluated in the context of the time, undoubtedly they were the labours that contribute to the science and the civilization. As a result of the experience of these daring people, it should not forget that modern man is visiting in the depth of space.

Key Words: Anatolian Seljuks, Fly, Turkish Culture

Dünyaya gelen her insan uçmayı şu veya bu şekilde aklından geçirmiştir. Çünkü ulaşılmazı gerçekleştirmek, herkesten üstün olmak insan için bir ayrıcalıktır. Dolayısıyla Türkler arasında da çok eski zamanlardan itibaren uçma denemelerine rastlanmaktadır ki, Türk mitolojisine dair kayıtlar da bunu gösteriyor.

Güney Sibiryaya Türklerinin birtakım inançlarına göre; yer, uzay ve insan yaratılmadan önce su vardı. Ülgen (ya da Tengri Kayra Kan) birgün suya bakarken, üzerinde yüzen bir toprak parçası gördü. Bu toprak insan vücuduna benzeyen bir yapıdaydı ve buna “kişi olsun” dedi. Toprak da derhal insan oldu. Tanrı ve onun yarattığı insan beraber kuşlar gibi gökyüzünde uçarlardı. Günlerden bir gün kişi rüzgârı uyandırarak, suları dalgalandırmış ve Tanrı’ya su sıçratmıştı. İnsan bir müddet geçtikten sonra, Ülgen’den daha büyük ve kudretli olmak istedi. Nihayet Ülgen’e düşman oldu. Tanrı’dan daha yukarılara çıkabileceğini aklından geçirdi. Ama işler umduğu gibi olmadı ve suya düştü. Tanrı onun uçma kabiliyetini elinden aldı¹.

Şunu biliyoruz ki eski Türkler “uçmak” fiilini hem fiziki manada “göğe yükselip seyahat etmek” manasında kullanırlarken, hem de “ruh olup cennete gitmek” şeklinde düşünmüşlerdir. En azından eski Türk dininin kısmen izlerini taşıyan ve bugün Şamanizm diye anılan geleneksel yaşam biçiminde, kamların ya da diğer adlandırmalarda bakışı, şaman, oyun vs. diye geçen din adamlarının yerin altına veya üstüne bir takım araçlar kullanarak uçtuklarına inanılır². Bu demektir ki, Türk düşüncesinde uçmak şöyle veya böyle vardır.

Yazımızın temelini Türkler ve bilhassa da Selçuklu devrinin kaynaklarından Niketas Khoniates’in “*Historia*” adlı eserinde geçen bir haber oluşturduğundan, öncesi ve sonrası hakkında pek teferruata girmeyeceğiz.

Bununla beraber Türkler arasında ilk uçma teşebbüslerinden birini 10-11. asrın ünlü bilginlerinden Cevheri’nin gerçekleştirdiği söylenir. Esasında bugünkü Kazakistan bölgesindeki Farab civarından olan ve ölüm tarihi 11. yüzyılın başlarına rastlayan İsmail bin Hammad el Cevheri’nin en mühim özelliklerinden birisi “*el-Sıhah*” adlı sözlüğün yazarı

¹ Bakınız, W.Radloff, *Sibiryaya’dan Seçmeler*, Çev. A.Temir, Ankara 1975, s.215-216; W.Radloff, *Türklerin Kökleri*, Çev. A.Ekinci-Y.Ünlü, C. I, Ankara 1999, s.175-176.

² S.Gömeç, *Şamanizm ve Eski Türk Dini*, 2. Baskı, Ankara 2011, s.74.

olmasıdır³. O ilmi faaliyetleri esnasında kuşların hareketlerini ve uçmalarını incelemiş, buna binaen kendisine bir kanat yaparak, Nişabur'da bir deney gerçekleştirmiştir. Atladığı evinin veya bir rivayete göre de eski caminin çatısından bir süre uçtuktan sonra, yere çakılan Cevheri maalesef ölmüştür⁴.

Cevheri'nin bu teşebbüsünden yüzyıl kadar sonra, Anadolu Selçuklu hükümdarı II. Kılıç Arslan, 1161-1162'lerde Bizans'a bir ziyarette bulunur. Bilindiği gibi Sultan Mesud 1155'te ölmeden önce topraklarını üç oğlu arasında paylaştırmıştı. Konya ile havalisi kendisine düşen II. Kılıç Arslan, kardeşleriyle bir taht kavgasına girdi. Sultan, ortanca kardeşini bertaraf ettiyse de, küçük kardeşi Şahin-şah Çankırı taraflarına kaçarak, Danişmendli emiri Yağı-basan ile işbirliği yaptı. Yağı-basan Kılıç Arslan'ın yerine, kardeşi Şahin-şah'ı tahta çıkarmak istiyordu. Bu kavgalar esnasında yenik düşen Kılıç Arslan Bizans'a gitmek zorunda kaldı. İstanbul'da Manuel Komnenos ile görüşen Sultan Kılıç Arslan bazı andlaşmalar da imzaladı⁵. Aslında Anadolu'daki Türk beylerini Kılıç Arslan'a karşı kıskırtan Bizans imparatoru idi.

Bu ziyaret Bizans dönemi tarihçilerinden birisi olan Niketas Khoniates'in kitabında da verilmektedir ki; Manuel'in sultana çok dostça yaklaştığı, Bizans'ta bulunuşunda sevinç duyduğu, isteklerinin karşılıksız bırakılmadığı, Selçuklu hükümdarını etkilemek için her yolu denediği, onun İstanbul'da olmasını kendi ününü artırmak amacıyla da kullandığına vurgu yapılmaktadır. Kaynakların anlattığına baktığımızda; Kılıç Arslan ve beraberindekilere günde iki kere altın ve gümüş kaplarda yemekler gönderiliyor, ayrıca birçok değerli hediyeye de veriliyordu.

Yine kaynağın aktardığına göre; Bizans imparatoru Manuel, İstanbul'a Türk sultanı ile birlikte girmeyi planlamıştı. Güzergâh gösterişli bir şekilde süslenmişti. İmparator Türkler karşısında başarı kazanmış bir komutan edasıyla, halkın sevinç çığlıkları içinde İstanbul'a girecek, Kılıç Arslan da bu tiyatrunun bir parçası olacaktı. Ancak o gün bir deprem oldu, alışılmışın dışında bir fırtına koptu ve pek çok bina yıkıldı. Din adamları bunu hayra yormadılar ve tören geçidi dağıldı⁶.

Kılıç Arslan'ın epey bir süre İstanbul'da kaldığı anlaşılıyor. Bu zaman zarfında onuruna bazı eğlenceler düzenlendi. Özellikle de Türk sultanının at yarışlarıyla ilgilendiğine değinilir. Yazar bu sırada Sultan II. Kılıç Arslan'ın yanındaki bir Türk'ten bahseder. Bu Türk, büyük bir kalabalığın önünde uçma teşebbüsüne girişir. Bununla birlikte Khoniates sözlerine şöyle devam ediyor: "Üzerine çok uzun ve içerisine sardığı çemberlerle şişirilmiş beyaz ve

³ S.Şensoy, "Lügavi Anlamın Tespiti: Veysi'nin Firuzabadi'ye Karşı Cevheri'yi Müdafası", *İslam Araştırmaları Dergisi*, Sayı 9, İstanbul 2003, s.87-88; A.Terzioğlu, "Türk-İslam Kültür Çevresinde Uçma Denemeleri, Otomatik Makinalar, Denizaltı ve Roket Teknolojisi", *Türkler Ansiklopedisi*, C. 11, Ankara 2002, s.263; S.Maydaer, "XVI. Yüzyılda Bir Osmanlı Müderrisi: Mevlana Muslihuddin Efendi ve Mirası", *UÜ. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 20/1, Bursa 2011, s.134; G.Cumakunova, "Türk Sözlük Biliminin Etkileşim Alanları", *Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 2/4, İstanbul 2011, s.20

⁴ M.B.Cheneb, "Cevheri", *İslam Ansiklopedisi*, C. 3, İstanbul 1945, s.126; O.Turan, *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi*, C. I, İstanbul 1969, s.155; Terzioğlu, a.g.m., s.263.

⁵ O.Turan, "Kılıç Arslan II", *İslam Ansiklopedisi*, C. 3, İstanbul 1955, s.690; H.D.Yıldız, "Anadolu Selçuklu Devleti", *Türk Dünyası El Kitabı*, C. I, 3. Baskı, Ankara 2001, s.374.

⁶ Turan, a.g.m., s.690; N.Khoniates, *Historia*, Çev. F.İşıltan, Ankara 1995, s.81.

geniş bir elbise giyen bu Türk hipodrumun en yüksek yerine çıktı. Bu elbise bir gemi için yelkenlerin gördüğü vazifeyi yapacaktı. Elbisenin içine ve kıvrımlarına dolan rüzgârın onu havaya kaldıracağını ve uçmasını sağlayacağını düşünüyordu.

İmparator bir adamını yollayarak bu Türk'ü niyetinden vazgeçirmeye çalıştı. Sultan ise hem kendi milletine mensup bu adam için endişeleniyor, hem de gururla onun işini tamamlamasını bekliyordu. Adı bilinmeyen Türk, büyük bir dikkatle rüzgârın yönünü kontrol ediyordu. Ellerini ileri uzatarak rüzgârı yakalama gayreti içindeki adam kollarını çırparak birkaç ısınma hareketi yaptı. Ancak rüzgâr istediği şiddette olmadığından bir süre deneyini erteledi. Onun bu bekleyişi seyirciler arasında homurdanmalara sebep olmuş, ahali aldatıldığını düşünmeye başlamıştı. Nihayet Türk rüzgârın gücünün yeterli olduğuna kanaat getirdi ve kuş gibi kanatlarını çırparak, kendisini boşluğa bıraktı. Fakat ne yazık ki yükselmemeyerek, ağır bir taş gibi yere çakıldı. Bütün kemikleri kırılmıştı ve oracıkta öldü⁷.

Kaynağın çok sınırlı verdiği bu bilgiden fazla bir şey çıkarmak mümkün değildir. Yani bu adamın daha önce böyle bir teşebbüste bulunup-bulunmadığı meçhuldür. Ama biz öyle sanıyoruz ki, ismi belirsiz bu Türk kâşif mutlaka daha evvel uçma denemeleri gerçekleştirmiştir. Giydiği elbise ve kanatlar alelade şeyler olmasa gerek. Çünkü Niketas Khoniates giysinın rengine kadar vermektedir.

Her ne kadar Bizans'ta bu başarısız uçuş deneyi alay konusu olup, bir müddet Türkler pazara çıkamasalar da, sonuçta insanlık bu tür gözü-pek girişimciler ve bilim adamları sayesinde ilerlemekte ve gelişmektedir. Biz öyle inanıyoruz ki, daha sonraları pek çok kişi bu adsız Türk'ün denemesini kendilerine örnek aldılar. Meseleye bu açıdan baktığımızda o sıralarda, bu Türk bilginin ölümü eğlence konusu olsa da, insanlık tarihinde önemli bir çabadır.

Bununla beraber Türklerdeki bu uçma teşebbüsleri daha sonraki yüzyıllarda da sürmüştür. 17. asırda Hezarfen Ahmed Çelebi, Lagari Hasan Çelebi ve sonraki teşebbüsler bunlara örnektir. Mesela Hezarfen'in bu girişimi Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde de geçer. Kuş kanatlarıyla, 1632'de Galata Kulesi'nden kendini boşluğa bırakan bu çılgın Türk, İstanbul Boğazı'nı geçerek, Üsküdar'a inmiştir. Maalesef IV. Murad onu hem ödüllendirmiş, hem de tehlikeli gördüğünden Cezayir'e sürmüştür.

Bunun gibi, bir girişim de IV. Murad'ın Kaya Sultan adlı kızı doğduğunda vukua gelmiştir. Buna binaen eğlenceler düzenlenmiş, Lagari Hasan adındaki bir bilim adamı barut marifetiyle bir tür roket yapmış, hakanın huzurunda buna binmiş ve talebelerine bunu ateşlettirerek, göklere çıkmış, bütün barut yanınca kollarına taktığı kartal kanatlarını çırparak, Sinan Paşa Köşkü önünde denize inip, yüzerek tekrar sultanın huzuruna gelmiştir⁸.

⁷ Khoniates, a.g.e., s.81-82.

⁸ Y.Kansu-S.Şensöz-Y.Öztuna, *Havacılık Tarihinde Türkler*, Ankara 1971, s.10; Ü.Ç.Şavk, *Sorularla Evliya Çelebi*, Ankara 2011, s.35-36; Terzioğlu, a.g.m., s.263.

SONUÇ

Netice itibarıyla, insanlar için uçmak bir tutkudur. Medeniyet tarihinde birçok kişi bu yolda ölümü göze almıştır. Kimi bu girişiminde başarılı, kimi başarısız olmuştur. Türk milletinin arasından da birçok defalar uçma teşebbüsünde bulunanlar olduğu görülüyor. Zamanın şartları içerisinde bunlar değerlendirildiğinde hiç şüphesiz bilime ve medeniyete katkıda bulunan uğraşlardır. Bu gözü pek insanların denemeleri sonucunda günümüz insanının uzayın derinliklerinde seyahat ettiklerini unutmamak gerekir.

KAYNAKÇA

- Cheneb, M.B., “Cevheri”, 1945,*İslam Ansiklopedisi*, C. 3, İstanbul
- Cumakunova, G., 2011 ,“*Türk Sözlük Biliminin Etkileşim Alanları*”, Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, 2/4, İstanbul
- Gömeç, S., 2011,*Şamanizm ve Eski Türk Dini*, 2. Baskı, Ankara
- Kansu, Y-Şensöz, S-Öztuna, Y., 1971,*Havacılık Tarihinde Türkler*, Ankara
- Khoniates, 1995,*Historia*, Çev. F.İşıltan, Ankara
- Maydaer, S., 2011, “XVI. Yüzyılda Bir Osmanlı Müderrisi: Mevlana Muslihuddin Efendi ve Mirası”, UÜ. İlahiyat Fakültesi Dergisi, 20/1, Bursa
- Radloff, W., 1975,*Sibirya'dan Seçmeler*, Çev. A.Temir, Ankara
- Radloff, W., *Türklerin Kökleri*, 1999,Çev. A.Ekinci-Y.Ünlü, C. I, Ankara
- Şavk, Ü.Ç., 2011,*Sorularla Evliya Çelebi*, Ankara
- Şensoy, S., 2003, “*Lügavi Anlamın Tespiti: Veysi'nin Firuzabadi'ye Karşı Cevheri'yi Müdafası*”, İslam Araştırmaları Dergisi, Sayı 9, İstanbul
- Terzioğlu, A., 2002, “*Türk-İslam Kültür Çevresinde Uçma Denemeleri*, Otomatik Makinalar, Denizaltı ve Roket Teknolojisi”, Türkler Ansiklopedisi, C. 11, Ankara
- Turan, O., “*Kılıç Arslan II*”, İslam Ansiklopedisi, C. 3, İstanbul 1955
- Turan, O., 1969,*Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi*, C. I, İstanbul
- Yıldız, H.D., “*Anadolu Selçuklu Devleti*”, Türk Dünyası El Kitabı, C. I, 3. Baskı, Ankara 2001